

IN VENDAR

Andrej Hieng

Tema je nad menoj in jaz sem še otrok —
nad menoj je in ni ji kraja — tema —
njene prsi leže na mojih ustih —

(Staroegiptovski nagrobni napis)

Prispela sta, ko je že drugi dan deževalo.

Šel sem iz svoje sobe, da bi v obednici prebral časopise; želel sem si tudi, da bi našel koga, ki bi se mu ljubilo govoriti o ljubezni in o vojski. Naš hotel je bil zidan v eno nadstropje; za trenutek sem se postavil k oknu na koncu hodnika. Deževalo je vzdržema, megle so visele do železniške proge in sredi mrča ni bilo niti za krožnik velikega okenca, da bi videl gore. Pri srečanju me je bolelo, kajti po svetu sem šel z željo, najti košček miru. En sam velik, vzdražen ptič je tožil nekje med oblaki in njegovo klicanje se je potapljalo v bučanju narasle reke.

Slišal sem glasove v veži, stopil sem na ploščad vrhu stopnišča. Pri vratarju je gorela rumena žarnica. Nekdo je slonel nad mizo in izpolnjeval prijavnice.

Pod fikusom, desno od obednice, je bila prtljaga. Ženska je sedela tam zraven. Nisem je videl v obraz. Videl sem njene roke, ki jih je bila položila na kolena, otožne roke, roke z zgodbo, roke z napisano usodo. Preko ramen je imela sivo odejo. Mož se je vsak čas ozrl čez ramo in jo pogledal: ko bi ne bilo tega pogleda in njenih drhtečih rok, bi komaj uganil, da je ženska živa. Mož je odrinil listine in stopil je k njej, prijel jo je pod pazduho, dvignil jo je, potlej jo je povedel proti stopnišču. Komaj je hodila, vendar naravnost.

Srečali smo se na sredi stopnišča. Ženska je strmela predse, mož me je pogledal. Bil je še mlad, kolikor sem mogel razločiti v strmi luči vrhnjega okna; velike, rdeče obrobljene oči so govorile o tem, da mu ni dobro; vžigale so se v nejevolji, za katero se je sprostil celo morje tesnobe. Stisnil sem se k ograji, da bi ju spustil mimo. Takrat pa me je tudi ženska pogledala.

Precej sem vedel, da jo poznam. Bela, na nekaterih mestih sivo prepredena koža ji je openjala šiljasto brado in ostri ličnici. Oči so bile v senci.

»Ti si ...« je rekla iznenada, zelo čudno.

Izmotala je roko izpod odeje in mi jo podala. Prijel sem roko in bilo mi je neprijetno, ker nisem vedel, kdo je, ker je bila roka koščena

in vlažna. Dvignila je glavo še malo više. Čelo je sevalo z leskom starega godala, tik nad stikom obrvi pa je bila komaj opazna vdrtina — kot bi kipar pri modeliranju malomarno vtisnil prst v ilovko. Po tem znamenju sem jo nazadnje spoznal.

»Marta!« sem rekel.

»Ja!« je rekla. »Kako dolgo te nisem videla!... Od otroških let...«

»Nisem te precej...«

»Seveda. Zelo sem se spremenila. Vem.«

»Od otroških let!... Vesel sem, da te vidim,« sem rekel. »No, zdaj bomo več skupaj. Nenavadna reč...«

Nasmehnila se je z nasmehom duše, ki je zelo daleč.

»Jaz bom lepo legla...«

Mož me je gledal.

»Ta čas si se poročila?« sem vprašal.

»O, ne, midva sva kar tako skupaj. On je v službi v tiskarni.«

Njen spremljevalec mi je dal roko, in ko sva se seznanila, sem videl, da je njegov pogled nestalen in da bi se človek najrajši odtrgal od nas in od vsega, kar ga obdaja.

»Tale ubogi človek, vidiš, mora takole z menoj, ki me je komaj še kaj...« je rekla in se dotaknila njegovega komolca.

»Nehaj, Marta!«

Zaril je zobe v ustno. Njena dlan je zdrknila z moževega komolca, pokimala mi je.

»Oprosite!« je dejal on.

»Ja, kar legla bom. Ne morem več. Oprosti!«

Zavila sta po stopnicah navzgor. Gledal sem za njima. Dobila sta sobo tik zraven moje. Potem sem šel v obednico.

Tam sem našel samo starega profesorja Likarja in bilo mi je prav, da sem našel ravno njega. Popila sva nekaj žganj. Zunaj je kлокotala voda v zamašenih žlebovih. Pripovedoval mi je zgodbe, kakršnih sem si želel. Nazadnje mi je povedal tisto o materi, ki je prišla po truplo poročnika Habuneka. Bilo je v Wiener Neustadtu in prav takšen dan... (Poročnik Habunek je napravil samomor pri ribniku. Grozljivo je bilo to: prav v trenutku samomora, ob dveh in petnajst — čas so kasneje natanko določili — so se odprla vrata v sobo dežurnega oficirja, izza vrat je bilo slišati glas: »Vidiš, zdaj sem tam... Obiskal sem ženo. Dobil sem njeno bolezen, ki jo je dobila od drugega. Odletel sem, zdaj sem odletel, a ona gre z menoj... Žena...«) Mati je potlej v skladišču pestovala svojega mrtvega fanta in se zmedeno poklanjala ljudem, ki so hodili pod okni.

Po kosilu sem se vrnil v sobo.

Vlaga me je zasledovala, mrazilo me je, bil sem utrujen in legel sem v posteljo. Soba je bila mračna, to je godilo mojemu razpoloženju. Ker sem vedel, da je v sosednji sobi Marta, sem se skušal predati spominom. Nobeden ni bil več cel. Niti vnanje podobe našega predmestja si nisem mogel izrisati v duhu, mnogo večji liki, slike Simone, Marjete, Jakoba, Nike, Ahaca, Cvetke, so zastirale ruševine otroškega sveta, v katerem so se brez razumnega razloga sukali cigani, brezposelni, cipe, klavir in Brandtova baraka. Ves poslednji čas sem živel v križanem občutku iz strahu in iz želje po smrti: menil sem, da me bodo gore pozdravile — gore so bile do tal pokrite z meglo. Deževalo je. Smrt je neumorno bdela. Ponoči sem bil že kaj kratov videl prijatelje, ki so hodili s sekiro okoli moje postelje, vedel sem, da so oni, a imeli so mreno čez oči; kakšne naj bi bile brvi med nami...? Mnogo pred zoro — nekaj dni zapored — sem slišal pogovor na hodniku in nisem razbral smisla, nekdo je igral na gosli neznano, nasilno melodijo, tema je bila prislonjena ob okna kakor črn ščit. Soteski, ki me je ločila od ljudi, mračni grapi neumevanja, sem rekel — cesta v nič. Bal sem se. Kaj bi z Marto in Brandtovo barako? ... Ko sem tako premišljeval, je skoz priprto okno zavelo s travnikov. Duh po prsti je bil premešan z vonjem po gobah in po mokri ruši. Zaprl sem oči pred neznatno svetlobo, pred rožnatim sevanjem, ki je plivkalo po sobi. Slina se mi je nabrala vrhu jezika in naenkrat sem se znašel prav pred Brandtovo barako, zraven luže, sonce je zahajalo vijoličasto, nad Rožnikom so prhnele cunje zelenih oblakov, ležal sem v travi in bil sem bolj neumen od živali. Med zobmi sem držal preslico. Imelo me je, da bi ihtel; okusov in vonjev se je nabralo okoli mene kakor pesjadi okoli zbegane lisice. Vsak okus je pomenil življenje in naznanilo za smrt. Vzhod je bil zelen, zahod je bil vijoličast, oba neusmiljena bolj od železniških postaj v tujini. Prvikrat sem se globoko zavedel smrti, prvikrat sem slišal, kako je zabrnela žica nad sotesko. Potem sem slišal korake v blatu. Nekdo se je ustavil ob meni, zraven luže. Ozrl sem se kvišku. Videl sem čedno, v gube položeno krilce in dvoje pajkastih nog. Marta se je sklanjala k meni. »Kaj pa ležiš na mokrem?« »Pojdi!« sem rekel in zaril obraz v travo. Koraki so se čisto počasi oddaljili.

Koraki so se zaustavili pred mojo sobo. Nekdo je potrkal. Pogledal sem na uro. Bilo je pol šestih. Potem sem šel k vratom in jih odprl.

Martin spremljevalec je stal med podboji. Začudil sem se. Še vedno je imel ogrnjen plašč, ki je močno zaudarjal po mokrem psu; vzbujal je videz človeka, ki bi se po vsej sili rad odpravil. Ni mi gledal naravnost v obraz, marveč čez ramo, proti oknu, v dež, potuhnjeno.

»Ni ji dobro...« je iztisnil. »Rada bi, če bi prišli... če bi prišli k njej...«

»Bom!« sem rekel. Zasukal se je na peti, kot bi se mu zelo mudilo. Pridržal sem ga za suknjo. Obstal je na mestu, vendar se ni ozrl.

»Kaj...«

»Kaj ji je pravzaprav?« sem vprašal.

Okleval je za trenutek, potem je zamahnil z roko.

»Ženske reči... saj veste...«

Njegov glas je bil brez zvena, besede so padle predenj, kakor bi govoril v slap. Pogledal sem ga od strani in sem videl, da se mu treso ustnice in da je bolj surov, kot se mi je zdel spočetka. Rekel sem mu, da precej pridem. Stopil je do sosednjih vrat in z mlahavo roko oklenil kljuko. Ta pot mu — po vsej priliki — ni bila lahka. Sklanjal se je in poslušal. Ko je videl, da ga še gledam, se je naglo odločil in vstopil. Oblačil sem se in premišljeval o kadetnici v Wiener Neustadtu, o poročnikovem samomoru in o počasnem umiranju, ko se postavljajo pred človeka — kakor v srednjeveški igri — zapovrstjo vse prigode življenja, pa jim ne more dati pravega pomena in zveze. Mrak pod okni se je neznansko hitro gostil. Megle so zakrile zdaj tudi že hraste na koncu vrta, v čuvajnici onstran reke je brlela luč. Potem sem se odpravil.

Komaj sem potrkal, so se vrata odprla. Menda je mož čakal. Soba je bila čisto podobna moji, le da je stala postelja v kotu in v temi. Marta je bila okrenjena k zidu. Bila je drobnejša od ptiča, ki se uči letati. Sopla je. Slišal sem:

»Dvaindvajset. Triindvajset. Jezus! Jezus! Jezus! Ooo! Jezus! Triindvajset! Triindvajset! Štiriindvajset. Jezus! Petindvajset. Ne več! Ne več! Prosim! Ne več! Petindvajset. Boli! Ooo! Boli me! Šestindvajset. Sedemindvajset. Osem...«

Glas je kapljal v prostor in niti šumenje dežja ga ni utopilo. Zdrznil sem se, kot bi me obrsnila vlažna žival. Pogledal sem moža, ki je stal zraven mene. Komaj opazno je preganil ustnice, ko je rekel:

»Šteje, da bi zamotila bolečine. Pot jo je zdelala. Pravijo, da šteti pomaga.«

Občemela sva vsak na svojem mestu in čakala.

»Tako hudo je...?«

»Osemindvajset. Oh!... Devetindvajset. Trideset. Ne morem! Ne morem! Ne morem več! Trideset...«

Poiskal sem z roko podboj za hrbtom, da sem se naslonil. Preklinjal sem uro, ko sta prišla. Zmerom sem se bal nerazjasnenih reči, ravnine, ihtenja v temi, sob s prepihom; branil sem se z različnimi

sredstvi, največkrat s tem, da sem govoril ali ubežal. Kaj mi pomaga? ... sem mislil; odprt trebuh nam še nič ne pove o bolečini, ki je domovala v njem. Zadnje čase sploh nisem opazal tujega trpljenja, ker me je moje lastno docela potlačilo s svojo težo. Temu zbeganemu glasu zdaj, Martinim vzdihom, štetju, pa se nisem mogel upirati, trkalo mi je v srcu, kakor ura v sluhu na pol vzdramljenega človeka. Roke sem imel hipec vroče, hipec spet hladne. Vlaga je lezla iz kotov, prihajala je s sapo izpod vrat. Veter je spodnašal vitico bršljana, da je tolkla po okenski šipi.

Naenkrat je ženska nehala šteti; zaustavila se je nekje pri štirideset. Šum dežja in reke je spet pridobil veljavo. Vzdihi so postajali tišji in se prav počasi izgubili v globoko sopenje. Potem se je obrnila na postelji. Niti ena vzmet se ni zganila. Kljub mraku sem videl, da ima čez mero razprte oči. Vedel sem, da me ne vidi, stopil sem v luč, mož je rekel:

»Marta, gospod je prišel.«

Šel sem k postelji in si primaknil stol. Neznaten smehlaj se ji je zarisal okoli ust.

»Ti si ... Prišel si ...«

Vprašal sem:

»Ali bi poklicali zdravnika?«

Ni me precej razumela, mož pa je molčal; še zmeraj je stal pri vratih in se ni zganil.

»Poklicali bi zdravnika ...« sem ponovil.

To pot me je razumela. Zgrabila me je za roko in se skušala dvigniti v pasu. Nohte mi je zagrebla v dlan.

»Ne!« je vzkliknila. »Ne! Nočem! Ne! Nočem zdravnika! Ne! Pustite me! Nočem ga! Ne!«

Nisem je razumel, a njen izbruh je bil tako silovit, da me je uplašil. Gledala me je strmo, kot bi se bala, da je vendarle ne bom ubogal. Precej časa je trajalo, preden so se ji ramena spet vtisnila v blazino. Oglasil se je mož pri vratih.

»Mirna moraš biti, Marta!« je rekel.

Kakšen tuj glas! ... sem pomislil.

»Ja ...« je zašepetala. Ko je pogledala moža, sem opazil, da se v njej opletata dva protivna občutka, a da je strah manjši od njiju. Neka čudna slika se je — kdo ve zakaj in odkod — postavila predme: roka brez telesa.

»Sedite vendar!« sem rekel možu. Roka je trgala tanke bele mreže. Odmaknil se je od vrat. Pod oknom je bila miza; tja je sedel. Še vedno je imel plašč na sebi in plašč je bil kožuh premočenega psa;

podoben je bil stražarju, ki je do grla sit svojega posla. Ker je gledal skozi okno, sem ga videl v profilu in občudoval njegovo štrlečo brado. Takih obrazov sem veliko videl in oddavna sem bil prepričan, da kažejo na večjo moč, kot jo premorem sam. Na nočni omarici je mlela majhna budilka. Nisem vedel, kaj naj rečem Marti — po tolikih letih; čutil sem, da me neprestano opazuje; pogledal sem jo in ona je mirno dejala:

»Ne moreš si misliti, kako sem vesela, da si prišel. Daj, skloni se k meni! Ne vidim te prav dobro.«

Kri mi je pljusnila v lica in le počasi sem se privzdignil na stolu in se nagnil nadnjo. Ogrnila me je vročina njenega znojnega telesa, to pa mi je bilo zmeraj mučno. Položila mi je roko za vrat.

»Še si tak... Veš, ko sem bila majhna, sem te imela zelo rada. Nosil si zelen suknjič in na komolcih si imel srčke iz rjavega usnja. Spominjam se. Zelo sem bila zaljubljena vate.«

»Ja...« sem rekel iz nenavadne zadrege. »Ja... Čudno... To je čudno...

Snel sem glavo iz njenega objema in sedel nazaj. Skušal sem umakniti pogled, a ni šlo; zdaj je imela velik smehljaj na obrazu, iz tega smehljaja so se širili krogi prijaznosti, ki je nisem znal sprejeti, krogi so se odbijali od moje dojemljivosti kakor vzvalovana voda od brega.

»Zdi se mi, da si ti še prav takšen, kaj...? Ne, nič nisi drugačen.«

Rekel sem ji, da sem zelo žalosten, v slabi koži, garjav pes. Kako neumno!... Bil sem nebogljen, roka — tista roka na mreži — me je izluščila iz lupine mojih tegob in me zagnala v nič. Kdo ve, kolikokrat sem premišljeval, čemu smo tako prodani času, da mu kar lepo pustimo bližnjega človeka v žrtje in se skrijemo v drvarnico kakor otroci s slabim spričevalom. Kdaj sem izpustil Marto iz zavesti in seveda druge ljudi... zavoljo kakšne bojazljivosti...? Premišljeval sem, čemu smo tako zmedeni, kadar nas zadene poznan glas, ki mu ne umemo dati odgovora z njegovo vižo, premišljeval sem to v času, ko sem visel na enem samem prstu in je bil pod menoj zrak, sam zrak, niti sence dna, toda še nikoli nisem bil tolikanj zmeden kakor ta trenutek. V polmraku je sijal njen obraz silno živo, čeprav ga je bilo komaj za dekliško dlan. Hotel sem se ogniti, zato sem vprašal.

»Ali ti je zdaj bolje?«

»Ja, bolje mi je. Se kaj spomniš na naše predmestje? Tako dolgo že nisem bila tam. Menda je zdaj vse drugače.«

»Veliko so pozidali. Barak ni več. Spominjam se. Otroci... Bilo je lepo. Seveda se spominjam. Ljudje so zdaj pridni.«

Obmolknila sva, kar iznenada pa me je vprašala:

»Ali si potlej še kaj mučil živali, Andrej?«

Prvi trenutek nisem vedel, kaj bi.

»Kaj?«

»Saj veš. Táko se ne pozabi.«

Zazeblo me je.

»Misliš, ko smo iztaknili tistemu psu oko...?« sem rekel. To je bil spomin... in spomin je pustil vrata za seboj odprta, gledal sem in kar je bilo razgrnjeno tam zadaj, ni imelo le obrisov, barve so polegale na predmete in na hiše, na jamo, na travnike in na ljudi, na živali. (Čutim hromost v rokah, ker oklepam roke nekoga, ki nam hoče ubraniti namero; čutim hromost v rokah, ker oklepam noge majhnega črnega psa, ki smo ga ulovili pri Trobcu. Psu se je sprijela dlaka. Sneg je skopnel, luže so iz stekla, nebo je višnjevo in po njem se valja sonce, podobno kalužnici.)

»Ti si nam hotela ubraniti. Lado ti je zagnal kamen. Kri ti je tekla po obrazu. Potem si čepela za plotom in si zatiskala ušesa.«

Kako je bilo zdaj naenkrat vse jasno!... Držal sem psa za noge, s koleni sem mu stiskal boke. Poprej smo mu bili v gobec vtaknili poleno in ga prevezali z vrvjo. Dva fanta ga držita za prednje noge. Dare ima v rokah nož. Pod desnim kolonom čutim, kako razbija psu srce, vedno hitreje, vedno močnejše. Dare se skloni. Roka, ki je vsevprek posejana z bradavicami, drži nož. Nikoli ne bom pozabil tistega udarca. Odmaknem koleno in se zazrem v nebo, ki je bilo prazno kakor kotlič. Nikoli ne bom pozabil, kako mu je udarilo srce pod mojim kolonom. Moje srce pa je bilo čisto prazno — kot nebo — brez krvi, vsa kri se mi je natekla v ude. Ko smo psa izpustili, se je nekaj časa vrtil v krogu, potlej se je zaril z glavo v zemljo in brezumno kopal po njej; nazadnje je stekel. Vidim ga, kako se izgublja proti gozdu v samoto. Fantje so se počasi porazgubili, nobeden ni zinil, samo Dare je rekel: »Pa smo ga!...« in obrisal nož ob rušo. Ostal sem sam. Legel sem na hrbet in nisem ničesar občutil.

»Še veš...« sem rekel. »Ko sem ostal sam, nisem ničesar občutil. Malo mi je bilo slabo. Potem si prišla ti. Sedla si k meni in si me gledala. Vprašal sem te, kaj hočeš. Položila si mi roko na ramo. Nič drugega. Dolgo sva ostala sama. Mislim, da potlej nisem več mučil živali, Marta.«

»Imela sem te vseeno rada... Čudno, to je tako čudno... Res, imela sem te vseeno rada.«

Tema se je ta čas zgostila do kraja. Ozrl sem se. Zavedel sem se, da sva ves čas govorila sama. Njen moški je nepremično sedel za mizo

in se igral s tobačnico. Poslednja sraga svetlobe je ležala na njegovem izbočenem profilu.

»Čudno...«

Marta se je malce privzdignila. Ni ji prav uspelo.

»Čuješ, Rudi,« je rekla, »imela sem ga vseeno rada...«

Nekaj časa je bilo zelo tiho v sobi. Čutil sem, da ji je bilo važno, da je to izrekla.

»Prižgal bom luč.«

Vstal je in stopil do stikala; zavrtel je v prazno. Odprl je vrata, šel je na hodnik, do ploščadi vrhu stopnišča in zaklical navzdol. Trepetanje njegovega glasu mi je razodelo, da se je v njem zgostila tesnoba. Imam sluh za te stvari: čutil sem, kako se približuje obračun, nisem vedel, kako se bo zasukalo in ni mi bila razumljiva moja lastna vloga. Nekdo mu je odgovoril, besed nisem razložil. Hiša je bila pusta kakor skladišče. Želel sem, da bi bilo čim dlje temno.

»On ni kriv!...« je zašepetala Marta. Kaj meni s tem? Nisem si upal vprašati. Dotipal sem se do njene roke na odeji in jo stisnil. V temi laže razkrivam srce. Bilo je nekakšno opravičilo za oba moška. Občutek mi je pravil, da sva spačena pred njo. Mirno je dihala zraven mene (kot bi je ne bila še malo prej razdevala huda bolečina); mislil se na reči, ki so bile z njo v zvezi. Tudi njo sem ta trenutek videl v vseh odnosih. Spomnil sem se na njenega očeta. Imel je majhno brivnico v našem predmestju. Otroci smo se sukali na večno praznem stolu. Kar mu je umrla žena, je bil solzan od jutra do noči, bral je debele romane, živel je zvečine od prihrankov. Ljudje so ga imeli radi, ker je to zaslužil, ne pa vseeno... To se mi je ta trenutek zdelo važno. Na steni ob stopnišču je zaplapolala svetloba. Martin moški se je vrnil, precej za njim je prišla hišna s petrolejko. Imela je obvezano glavo, menda jo je bolel zob. Povedala je, da toka še nekaj časa ne bo. Svetilko je postavila na nočno omarico. Rumeni jezik je obliznil Marto po obrazu. Opazil sem, da zateza ustnice, videl sem tudi vrsto drobnih kapljic na njenem čelu.

»Ali ti ni dobro, Marta?« sem vprašal.

Hišna je odšla iz sobe.

»Dobro mi je. Prišlo bo huje, brez skrbi. Zdaj se že razumem na to reč.«

Potrudila se je za majhen smehljaj.

Komaj sem uzrl ta smehljaj — in v poševni, jedki luči sem ga videl zelo natanko — mi je postalo jasno, da dogoreva in da se bo utrnila prej, kot bi utegnil misliti. In prepričan sem bil, da to ve tudi sama. Dovolj smrti sem spoznal. Videl sem ljudi, ki so jo požrli z enim

samim grizljajem, videl sem druge, ki so se branili in so jo hoteli izpljuniti kakor otroci osovraženo jed; tu se je neko bitje trudilo, vloviti isti korak... Ogledoval sem si malo telo pod odejo; bila je čisto ozka, čolnič. Res se nisem uplašil spoznanja, da bo umrla. Strah me je bilo napetosti, ki je prihajala zmerom bliže in si iskala prostor v našem molčanju. Neki računi še niso bili poravnani. Mož je spet sedel za mizo, z roko je brodil po kupčku drobiža. Spodnja čeljust mu je visela navzdol in se rahlo pregibala. Ker je stala petrolejka niže od njegove glave, je bilo videti, da ima vdrta senca. Hotel sem prekiniti molčanje, zato sem tjavdan in mirno vprašal:

»Kaj pa je z očetom?«

Razprla je oči, položila je prst na usta, a bilo je prepozno. Mož se je s prečudno, vprav klovnsko okretnostjo dvignil in se zasukal po sobi. Obstal je na polovici obrata, na prstih in se zasmel. Tega smeha ne bom pozabil.

»Predstava se pričinja!« je vzkliknil.

»Izvolite!«

V nastali tišini se je počasi spet spustil na stopala. Pobesil je ramena in se napotil proti oknu. Marta je izprožila roko proti meni.

»Nič...« je zašepetala. »Oče je umrl...«

Ta ženska, ki je tako mirno sprejemala smrt, je zdaj pobledela. Potlej se je mož obrnil. Govoril je tiho, toda glas mu je trepetal kakor jeklenica visečega mosta.

»Povej, prosim!« je rekel. »Želim, da poveš...«

»Rudi, ne...«

»Prikaži me z masko in pištolo, duša.«

»Ni bilo tako!... Rudi!«

»Pripoveduj!... Torej, gospod, j a z sem uničil njenega očeta in bi želel, da vam ona vse to razloži. Pripoveduj, prosim, želim da pripoveduješ!«

Govoril je s spakljivostjo gledališkega igralca, za to bliščavo pa je zevala črna jama.

»Izvoli!«

Zaprta je oči.

»Ne bom, Rudi!« je zašepetala.

On se je nasmehnil in kljub mraku sem razločil, da jo pozorno opazuje.

»Boš! Še boš in še boš, do konca, kar bom hotel! Izvoli!«

Prsni koš se ji je napel, besede so se trgale iz nje.

»Oče je Rudiju posojal...«

»Dalje!«

»Imel ga je rad... Mislil je, da me bo poročil... To je bilo pred vojno... Posojal mu je nekaj mesecev... Rudi je igral na karte. Imela sem ga rada.«

Ni pustil, da bi zadnje besede izzvene; brž je zdrsnil v njen stavek:

»Gospod, to so bili lepi denarji, v tisti beračiji in v tistih časih. Pripoveduj! Imeniten falot!... Govori!«

»Potem ni bilo več... Prišli smo ob vse...«

Mož se je spakljivo naslonil ob zastorsko vrstico, ki jo je bil prej spletel v zanko. Nihal se je sem in tja. Nisem vedel, kaj naj napravim. Govoril je v vročici.

»In tako, vidite, gospod, se je nekega dne, o, kako lep dan je bil, pri nas so se putke sončile na dvorišču, tako se je nekega lepega dne pojavil gospod brivec pred gospodom zetom, ki se je tudi sončil. No...? In...?«

Zasrepl se je v Marto, pred katero so nemara stale slike, krvave včerajšnje resnice — danes tujemu človeku le še sence. Sklepala in razklepala je dlani in je bila podobna otroku, ki mu hočejo iztrgati neko skrivnost.

»Kako je bilo?«

»Oče je rekel, če mu lahko vrne vsaj nekaj denarja.«

»In kaj sem rekel jaz?«

»Nisi mu ga vrnil.«

»Povsem pravilno! Nisem mu ga vrnil. O, kako mi je žal, sem rekel in lepo sem se poklanjal, o, kako mi je žal, ne morem vam vrniti. Potem me je vprašal: Ali jo boste poročili? Napihnil se je, napravil se je mogočnega. Nikakor, sem rekel. Ali sem te poročil?

»Nisi.«

»Do danes te nisem. Kaj je naredil stari?«

»Vrnil se je domov in je jokal... Ali moram tudi to...? Zakaj se mučim s spominom?... Držal je mojo glavo v naročju in je jokal... Potlej so rubili. Ko so vlekli ogledalo in stol iz brivnice, sem ga zaklenila v sobo.«

»In...?«

»Tri mesece pozneje se je obesil v drvarnici pri teti Agni.«

Nekdo je šel po pesku pod oknom in je kašljal, toda tudi to ni razbilo stroge, čudne napetosti med nami; mož je rekel:

»Jaz se še nisem obesil. Šel sem za njegovim pogrebom in sem si mislil: Stari, zakaj pa si mi verjel?... Gledal sem njegovo hčerko in sem si mislil: Tudi ti mi boš verjela... To je tako, vidite...«

Mož je sopol in za trenutek se je naslonil na okensko šipo. Dež je še vedno neusmiljeno lil v dolino, ki je komaj brzdala reko. V gorah je bobnelo, kot bi se podirale stene. Vedel sem, da moram nekaj napraviti, a bil sem brez moči: tuje življenje me je odnašalo s seboj. Hotel sem vstati in nisem mogel. Groza me je bilo nasilja; v duhu sem videl pretep slepcev — ljudje so bili slepci, sam sem bil slepec in tolkli smo drug po drugem in v prazno. Nekje daleč je bila brivnica z enim samim vrtljivim stolom. Potem je bila drvarnica pri teti Agni; železna spojka je bila zabita v bruno nad vhodom. Noč je bolj bridka od dneva — za tiste, ki se poslavljajo. Marta je zašepetala:

»Zakaj mučiš sebe in zakaj mučiš mene, Rudi...?«

Odlepil se je od okna, prišel je k postelji in se naslonil na stranico.

»Moram. Včasih moram. Stari se je namenil, da me pokonča. Zmeraj ima britev... Ali misliš, da samo tebe obiskuje?«

»Nehajte!« sem rekel in vstal. Pogledal me je s svojimi velikimi, rdeče obrobljenimi očmi, v katerih sta vštrieno stala togota in strah. Marta je iztegnila roko.

»Andrej, ostani! Ni bilo vse tako... Imela sem ga rada... Ni bil slab... Bilo mu je hudo. Spominjam se. Ni mogel drugače. Vsega se spominjam. Videla sem ga dan po pogrebu. Dajal mi je denarja.«

»Ali sem te poročil?... Povej gospodu!«

»Nisi me. Nisem te prosila. Sploh nisem hotela.«

»Hotela si. Prosila si me. Tri dni po tem, ko je stari končal, si...«

»Bila sem mrtva od groze. In sama...«

»Tri dni po tem, ko je stari končal, si klečala pri nas v kuhinji. Natanko še vem... zraven zaboja za premog... Sama sva bila. Ko boga te prosim, si rekla, napravi nekaj! Tako ne morem! Imela si zariple oči. Nosila si jopico s planikami. Vidiš, poglej, moj spomin je čisto nedotaknjen. Gospod, tako je bilo. Prav je, če veste. Ne bo vam škodilo. Pripovedovala mi je, da jo oče zdaj vse noči obiskuje. Pravila je, da sedi na robu postelje in joka. Menda je govoril: Tako pusto je vse!... Kaj ti je govoril stari?«

Martin obraz je bil slej ko prej negiben.

»Povedal si.«

»Kaj še?«

»Položil mi je roko na čelo in je rekel: Tako pusto je vse, punčka, ampak mirno, mirno...«

»Ne! Včeraj se mi je sanjalo, da je prijahal skozi vrata na vrtljivem konjičku, na kakršnem strižejo otroke. In britev je imel... Sovraži me. In ti! Tudi!«

»Andrej je iztaknil Trobčevemu psu oko in imela sem ga vseeno rada. S svojimi sanjami bom opravila sama. Pusti!«

Oprti sem bil na naslonjalo stola, mraz me je spreletal, opazoval sem ta dva človeka, pa vendar sem bil posajen v njiu in nisem se mogel odtrgati. Vsakršno upanje je bilo brez haska, nobene moči ni bilo v meni. Na misel so mi prišli glasovi mojih dotedanjih noči, pogovor na hodniku in violina z neznano, nasilno melodijo, kajti boleznin in pomembna srečanja se nam javljajo z znamenji, in glasovi violine so bili znamenje za to, kar se me je zdaj dotikalo. Mož je iztegnil roko proti meni.

»Ali je bil to vaš zadnji pes?« je vprašal. »Ja, kajne? Ko sem jaz Marti rekel, da je ne bom poročil, je bil to šele prav skromen začetek. Nadaljuj! Prosim, govori naprej!«

»Kaj?«

»Ali sem te pretepal? Živel sem pri tebi in sem te pretepal. Krasen fant! Govori!«

Marta se je nasmehnila.

»Peljal si me na morje, Rudi. Bila sva v Splitu; vem, kako sva se kopala na Bačvicah in kako si me poljubljal v vodi. Bilo je tako lepo! Nabral si mi školjke. Nikoli nisem pozabila...«

»Dalje! Čakaj! Gospod, prodal sem ji pohištvo in ko sem ga prodal, sem se izselil. Šel sem stanovat drugam. O, sem si rekel, brezskrbno živiš in to je najboljšo! Klanjam se, sem si rekel pred ogledalom. Poklon! Dva tedna kasneje sem jo našel na slamnjači. V kotu sobe je imela slamnjačo. Jaz sem bil zares velik gospod! Naprej! Reke! sem ji: Kako, gospa grofica? Naprej!«

Marta se ni zganila. Zagrebla je roke v odejo, pomislil sem, da se je nemara spet prebudila bolečina v njej, hotel sem ji pomagati, rekel sem možu, naj neha, a on je padal s svojimi besedami in se ni mogel nikjer več vloviti. Stresal je posteljno stranico; nohte je imel globoko v lesu. Rumena luč se je sprehajala po njem in ga napravljala še nemirnejšega.

»Dalje! Obljubil sem ji radio in ji izmaknil uhan. Zapil sem jih v Zvezdi. Razumete?«

»Razmem.«

»Dalje:...ja...kaj je dalje...? Mučil sem jo za svoje veselje, gospod. Najlepše veselje sveta! Ko je umrla teta Agna, sem prišel na njeno stanovanje in legel na tetino posteljo. Tisto jutro me je strašno bolela glava in stari mi je tičal v kosteh. Še prav dobro se vidim, kakšen sem bil. Nasproti postelje je viselo ogledalo. Marta je sedela

pri vratih. Kaj, Marta, sedela si pri vratih? Rekel sem ji: O, tole posteljo poznam. Ležal sem s tvojo teto, ko sem bil še čisto majhen fantič. Tvoja teta je imela rada mlade fantiče, sem rekel. Tako sem rekel. Vem, da sem se zelo smejal. Pripovedoval sem to tudi po predmestju naokrog.«

»In?«

»In Marta, vidite, je poribala sobo tete Agne. Potem je prišla vojna...«

Daleč nekje, na dnu doline, je piskal vlak. Prostor, ki ga je stiskala loputa iz dežja, si je oddahnil, bobnenje reke je za nekaj trenutkov ugasnilo. Pred nama je ležala ženska, ki sem ji, davno nekoč, zatikal češnje za ušesa. To bo nuna, so rekli. Videl sem jo v duhu, kako prinaša vode bosenskim težakom v kamnolomu v Podutiku. Rekli so, da je dobra in nam se je to zdelo smešno. Plamen v petrolejki je visoko vzplapolal. Zagledal sem sinje vdrtine pod njeno dolujo veko in senco kosti v osušenem, upadlem nosu. Ko bi ji zadril iglo v ustnice, bi ne izbežal niti kaplje krvi. Bila je otrok in me je ljubila. Bil sem krut in me je ljubila — v e n d a r. Kaj je s tem človekom tu? Nagnil se je nad posteljo.

»Vojna je čudna reč...« je rekel. »Še starega je požrla. Boljše sem sanjal. Marsikaj je bilo lahko.«

»Kaj mislite?« sem vprašal.

»Marta vam bo povedala.«

»Pustite!«

»Ne, moramo! Marta vam bo vse povedala. Kako je bilo med vojno, Marta? Povej gospodu!«

Iskal je po njenem obrazu.

»Povej gospodu! Slišiš! Želim, da poveš! Marta!«

Marta ni odprla oči. Mirno, kakor avtomat, je pregibala prste po odeji. Ni se več vdala. Zdelo se mi je, da se je mož zamajal. Preveč je bilo vsega v njem, da bi tudi sam molčal. Rekel je:

»Med vojno so me zaprli. Spoznala je italijanskega poročnika, ki ji je obljubil, da me bo spravil ven. Tenente Caparetti?... Kajne? Bila je pri njem. Pila sta verjetno. Prišel sem ven. Bil je ljubezniv človek. In ona je bila dobra; kakor zmerom. Ali ste že opazili, kako utegnemo sovražiti dobre ljudi...?«

Zasukal sem se vstran.

»Potem sem prišel z Daretom k njej. Rekla sva ji, da jo bova ustrelila.«

Spet se je obrnil k Marti.

»Nisva te ... Poleti je bilo in vsega se še prav lepo spominjam. Nosila si rožasto obleko z velikim izrezom; tja sem mislil pritisniti pištolo. Delal sem na svojo roko; malo me je bilo strah. Vroče je bilo. Slišali smo otroke, ki so kričali pri bazarju. Čisto nič več ne vem, čemu nisem streljal. Včasih se stvari tako čudno zaobrnejo. Rekel sem ti: Klanjam se, signorina, in ti si se držala, kot bi te zares počil. Bila si smešna kakor tvoj stari v brivnici.«

»Ali imate še pištolo?« sem vprašal.

»Ne.«

»Škoda. Lahko bi si pomagali.«

»Res je. Pa vi?«

»Enako. Skoro ...«

»Ali hočete slišati povzetek, gospod?«

Tedaj se je oglasila Marta. Odprla je oči. Skušala se je opreti na komolec, pa ji ni uspelo.

»Rudi,« je rekla počasi, »saj vendar čisto dobro veš, da bom umrla ...«

Zelo dolgo je bilo tiho v sobi.

Potem se je mož sunkoma obrnil k meni.

»Žalostni povzetek je takle, gospod: vse to sem počel, pa je sploh nisem imel rad. Te ženske tule sploh nikoli nisem imel rad. Strah me je bilo njenega očeta in njegove britve.«

Če bi imela čaša dušo, bi zazvenela, ljudje pa imamo skorjo. Poslednji oprijem se nam je odkrušil pod roko; padali smo. (Na nek način sem razumel dežurnega v wienerneustadtski kadetnici, ko se mu je javil poročnik Habunek ...) Globoka, motna tišina, ki je prišumela izza moževih besed, se je razlivala kakor povodenj. Slonel sem na stolu in se nisem upal niti preganiti. Na koncu hodnika je nekdo trkal po vratih; to je bilo tako neresnično ... Moja lastna bolečina je bila senca na dnu vode. Marta je gledala predse, mogoče v noč in jaz sem jo videl — ja, tudi tako sem jo videl — jaz sem jo videl pred steno kamnoloma, črn Bosanec je nastavljal dlani, da bi mu nalila vode vanje.

Mož je šel do vrat.

»Rudi!« je zaklicala.

Obstal je.

»Rudi,« je rekla čisto tiho, »Rudi, saj to vse skupaj, kar si povedal, ni sploh nič. Ampak, nekaj si pozabil ... Tri mesece bo tega ... Zanosila sem. Ko sem zanosila, sem ti povedala. Bila sem srečna, vesela sem bila. Povedala sem ti pred Opero. Najbrž se spominjaš ... Ti si rekel ne. Rekel si, da boš šel, če bo otrok. Peljal si me k tisti babici. Ko sem

stopila v sobo, sem navohala smrt, kot bi se skrivala pod posteljo. Zdaj je tu, v kotu, čaka. To si pozabil povedati in to bi bilo važno.«

»To bi bilo važno, ja!...«

Samo trenutek je okleval, potem je odrinil vrata in izginil na hodniku. Približal sem se ženski. Težje je dihal. Sedel sem na rob postelje in ji obrisal čelo. Ne vem, koliko časa sva tako sedela. Ko je bilo že pozno, se mi je zdelo, da moram reči nekaj toplega.

»Marta, ali se spominjaš,« sem rekel, »kako smo se vrteli na stolu tvojega očeta...?«

Pogledala me je in se nasmehnila.

»In v e n d a r...«

Naglo vzbujene bolečine so ji požrle besedo. Vem, kaj je hotela reči. Ponoči smo poklicali zdravnika. Bilo je že prepozno. Ob osmih zjutraj je ugasnila.

Dva dni kasneje moža še nismo našli.